

שיעורי
הלכה ישראל

דיני
ממונות

המצויים

שיעור ט"ז | פרשת וירא תשפ"ד

דיני השגת גבול [ב]

לא ללמוד בשעת התפילה וקריאת התורה

דיני השגת גבול [ב'] - איסור תפיסת פרנסת חברו

מה הדין:

מוציא לאור קאסעט (CD) האם מותר לאחד לעשות העתק (Copy) כדי לתת לאחר??

הפנתה גראסעדי או בייביסיטער בעיר קטנה, האם מותר לשני לפתוח כמותו??
למי יש זכות קדימה למכור סענדוויטש'ס בביהמ"ד, בכולל ובכל מקום ציבור??
האם מותר לאחר לאסוף נוסעים מתחנת איסוף פרטית (Private Bus Station)??

כל אלה ואף יותר מכן בשיעור דלהלן

הלכה בשרשה

שמוכר אוכל ושתייה בביהמ"ד, בכולל, או מכולת (Grocery) בישוב חדש (Development).

ג. כל היכן שיש מקום לפרנסת שנים, מותר לפתוח במקום הראשון, ומותר אז אפילו למשוך קונים בכל מיני אופנים ושירותים (Services), כגון משלוחים (Delivery-Service), חילוק מתנות וכיוצ"ב.

ד. וכך גם מותר באופן הנ"ל אף להוריד מחירים (הרב סו"ס ו'; ועי' פ"ת סי' קנ"ו סק"ח).

דין 'פסיקת חיות' ותפיסת פרנסת של חברו:

א. אסור לירד לאומנות או לפרנסת חברו, דהיינו לגרום שהראשון יאבד פרנסתו ע"י מעשיו ועסקיו או חנותו של השני. (כ"ז מבואר בשו"ע חו"מ סי' רכ"ח, רל"ז; סימן קנ"ו, ושם פ"ת סק"ח; שו"ע הרב סי' ו', ספר אמרי יעקב סי' ו').

לפתוח חנות בדומה לחנות חברו:

ב. כל היכן שאין מקום לפרנסת שנים, אסור לפתוח במקום הראשון, כגון

מאזני צדק ~ אבני צדק ~ והין צדק

להציע סחורה תחת סחורת חבירו:

ה. מותר לסוחר (Salesman) להציע סחורתו (Products) לבעל חנות (Retailer) שיש לו כבר סחורה מסוחר אחר - ע"י שמשדל ומשכנע אותו (Convincing) לקחת סחורה ממנו, והטעמים כדלהלן:

- ❖ א. שיש מקום לשניהם, ואין זה פסיקה לחיותו של הראשון, אלא אולי מפחית מחיותו (Lessen-Income).
- ❖ ב. ואפילו שכבר כמה שנים שהראשון מוכר סחורתו לחברה (Company) וחנות מסוימת, ורוב פרנסתו הוא יונק משם, אעפ"כ מותר, לפי שלא סמך עליהם בכל ליבו - לומר שלעולם יסחרו רק איתו (ולכן אין בזה חשש של דין 'מערופיא' (עי' פירושו בסמוך, ועיין אמרי יעקב ד' צ"ז בשם מהרש"ל).
- ❖ ג. גם אין חשש של 'עני המהפך בחררה', שהרי עדיין לא היה פיסוק דמים על הסחורה שלא מכר.
- ❖ ד. גם אין חשש דין 'מצודת דגים' (עי' פירושו בסמוך), אע"פ שהראשון טוען שהשקיע הרבה כוחות ודמים כדי להשביע רצון החברה (Company) והחנות היא.
- ❖ ה. ובעיקר כאשר אין הוא מובטח שהקונה יקנה ממנו, שזה היסוד ועיקר בדין 'מצודת דגים'.

ה. אמנם כל דבר שהראשון אינו יכול לעשות, אסור, כגון:

- ❖ שלשני יש מקור כסף מיוחד שיוכל להוריד עי"ז המחיר, וממילא יצטרך הראשון לסגור חנותו.
- ❖ שלשני יש מקום מיוחד בתוך ביתו עבור אחסנה (Storage), ועל ידי זה אפשר לו להוזיל המחיר מאוד.
- (וכ"ז מדין 'חילוק אגוזים' שגם הראשון יכול לעשות, עי' סי' רכ"ח).
- ו. חברות גדולות (Corporations) הבאים בכוח גדול, כמו היום שיש חברות גדולות הבולעים את הקטנות בכל מקום שמגיעים (Monopoly), הרי שמותרים לפתוח רק באופן שיהיה אפשר לקטנים להחזיק מעמד (Existence), כגון:
- ❖ ע"י שיש יותר שירות (Service) בחניות הקטנות.
- ❖ שאפשר לקנות בהם בהקפה (Credit).
- ❖ שהם עושים שירות משלוחים (Delivery-Service) וכדומה.
- ❖ שהם ממוקמים יותר בתוך השכונה (In-Neighborhood Location) יותר מהגדולים.
- הרי שכל כזה וכיוצ"ב, אין איסור לגדולות לפתוח חנות גדולה (Mega-Shop) בדומה לקטנות.
- ז. אכן אם אין המציאות כאחד מאופנים הנ"ל, הרי שיהיה אסור לפתוח במקום הראשון.

יהיה לכם ~ ועשית הישר והטוב

להמציא המצאה (Invention) עד שאכן מרוויח מההמצאה שלו, אסור לחבירו לקחת ולהרוויח מטרחת חבירו, או לפגוע ולגרום הפסד להממציא (ועי' ב"ב כא, ב; ס' אמרי יעקב צב: ד"ה נקרא).

פ"י דין 'מערופיא': אדם שכל פרנסתו מיוסדת ותלויה על עסק מיוחד, ובלי זה הוא מפסיד פרנסתו, שכל כזה אסור לקחת ממנו הקונים שלו (ועי' מזה בס"קנו).

פ"י דין 'מצודת דגים': אדם שהטריח

הלכה למעשה

תפיסת פרנסת חבירו

בכולל, הרי שאם יש חזקה לראשון – אין לשני לבוא אח"כ ולמכור כ"ז שמפריע ומפסיד לראשון.

❖ ברם בעלי שמחה וכדומה, יכולים ליתן מזונות ומשקה בחינם ללומדי הכולל וכדומה, שהרי זה לא ייקח פרנסת המוכר הראשון, ועוד שעל דעת זו בא המוכר לכתחילה – שבעלי שמחה ויאהרצייט ינדבו ביומם.

דין חבר קהילה:

ג. קיימא לן שתושבי מבווי המשלמים מיסי המבוי קודמים לכל איש זר לקבוע שם פרנסתו, ועפי"ז אפשר ש'קהילה' שמשלמים דמי חבר – יש לה דין מבוי, דהיינו שאם מוכר הראשון אינו שייך ל'מבוי' זה ולקהילה זו – לעומת השני שכן שייך לאותה הקהילה, יש לשני דין תושב מבוי, ויש לו זכות קדימה נגד

בעיר קטנה (Development) - לפתוח עסק (Business) נוסף על הראשון:

א. הפותח עסק כגון שירות הסעות (Bus-Service), מאפיית מצות (מצה בעקעריי), גראסערי (Grocery) או בייביסיטער בעיר קטנה עם תושבים מועטים, או אפילו בעיר גדולה קצת – אבל אין מקום לשנים, הרי שאסור לשני לבוא ולהשיג לראשון.

❖ ואין כאן היתר בגלל שהשני הוא מאנ"ש או מאותה חסידות, והראשון נמנה על קהילה אחרת.

מוכר מיני אוכל ושתייה בביהמ"ד או סענדוויטש'ס בכולל ואין מקום לשני:

ב. המוכר יין בביהמ"ד או מזונות ושתייה

הראשון (סימן קנ"ו).

❖ וכך גם כל המשלם דמי חבר בביהמ"ד – הריהו קודם לאחר שאינו משלם, ולכן אם הראשון אינו משלם דמי חבר והשני משלם, יש לשני זכות קדימה למכור דברים בביהמ"ד לפני הראשון שאינו משלם דמי חבר, ואפילו שבא הראשון קודם.

❖ אבל אין כלום בזה שהראשון אינו משתתף בכל מגביות (Campaigns) צדקה של הקהילה, שאין זה כדין משלם מיסים בעיר.

טובת הנאה ודמי שכירות

מהמוכר:

ד. בעלי הכולל וביהמ"ד יש בידיהם לבקש טובת הנאה כגון שכירות מקום עבור נתינת רשות למכור במקומותיהם, לכן אם הראשון אינו רוצה לשלם, יכול השני לשלם ולתפוס זכות המכירה מן הראשון.

❖ יתכן שאם הראשון נמצא שם תקופה מסוימת בלי תשלום חלה אז מחילה, וא"א לבקש אז ממנו טובת הנאה בעד שכירות המקום.

מקום שאפשר לפרנסת שנים:

ה. בעיר שיש מקום לשתי חנויות (Stores), מותר לשני לעשות בזול – ככל שאפשר גם לחבירו לעשות כן, ואדרבא תבוא עליו ברכה (ב"ב ס' ע"א, שו"ע רכ"א ס"ח, ד"ת ס' קמ"ח אות ח').

לקחת נוסעים מתחנה (Station)

פרטית:

ו. בעל הסעות פרטי (Private Bus-Service) שסידר לעצמו מקום מיוחד עבור איסוף נוסעים (Bus-Stop), אסור לאף אחד לאסוף נוסעים במקום ההוא.

❖ היות שכתוצאה מפעולותיו ויגיעותיו הבטיח לעצמו לקוחות (Customers) שמגיעים לשם כדי לנסוע, ואסור לאחר לקחת ממנו ריווח טרחתו (מדין מצודת דגים).

❖ ואפילו עיר שיש בה הרבה אנשים ויש מקום לשנים, מ"מ אסור לאחר לקחת נוסעים מהמקום ההוא (כי בדין איסור מצודת דגים אין נפק"מ אם יש מקום לשנים).

❖ הפוסקים דנים שגם בחינם – אסור לאחר לאסוף נוסעים משם, כי סכ"ס הריווח מאת הקונים הבאים לשם כבר שייך לראשון (עי' ס' אמרי יעקב צב: ד"ה נקרא רשע).

השגת גבול ע"י לקיחת פועל

מומחה (Professional) מחבירו:

ז. אסור לקחת מאת חברו פועל מומחה העובד אצלו כבר שנים רבות – באופן שהוא פסיקה לחיותו של הראשון, שבלי אותו פועל מומחה עלול לסגור בית מסחרו (מדין מערופיא' סימן קנ"ו).

❖ אבל אם זה לא באופן הנ"ל ממש, מותר, ואפילו עובד אצלו ובונה לו העסק (Business) זה זמן רב וסומך עליו ביותר.

ממציא יצירה מיוחדת (Invention):

ח. הממציא פטנט (Patent) ויוזם יצירה מיוחדת, כגון סוג חדש של כלי, או שיטה חדשה בנושא מסוים, ובלי המצאתו לא היו אנשים יכולים ליהנות מדבר כזה, ובפעולותיו הבטיח לעצמו שמי שירצה כלי עם שימוש כזה – יקנה דווקא ממנו, הרי זה דין זה 'מצודת דגים', ואסור לשני לעשות חיקוי (Copy).

❖ ולא יועיל אם יעשה ביצירתו שינוי מעט, כי סוף כל סוף נוטל חיותו של הראשון (אפילו רק במקצת).

המחבר ספר או קאסעט (CD):

ט. אחד שחיבר ספר או הוציא קאסעט (CD), אסור לשני לעשות העתק (Copy) כדי לתת לאחר, וכ"ש כדי לתת לרבים.

❖ ועל אף שמכר החפץ לקונה ועכשיו זה בבעלות הקונה, מ"מ עשה המוכר 'שיור' בקניין, דהיינו שמכר לו רק לתשמיש עצמו ולא כדי שימכור לאחר או לכל שאר מיני

בעלות (עיין הערה¹).

❖ אם עושה העתק (Copy) רק לעצמו או לתת שיעור חד-פעמי (Single-Lecture) – וזהו באופן שבטוח שוודאי לא היה קונה במיוחד לכך ולא היה מוציא כסף על זה לעצמו (כגון שיש לו כבר כדוגמתו), מותר לו להעתיק לצורך זה, כי אין למוכר הפסד היות שממילא לא היה אז קונה ממנו.

❖ אבל אסור לעשות העתק (Copy) ולתת בקביעות לחברו, וכ"ש להשתמש בזה בקביעות לתלמידים בישיבה ובית הספר.

הכלל, שכ"ז אסור משום 'השגת גבול', כי ביד האדם לאסור את שלו או מה שהמציא, ואין בידי אדם ליהנות מיגיעתו של חברו (מדין 'מצודת דגים', כנ"ל אות ח').

1 עיין סימן רמ"א ס"ה (בא"ד) שהנותן מתנה ע"מ שלא ליתן לאחר, או שלא לעשות כלום אלא דבר פלוני, הרי שאמרינן שעשה 'שיור בקניין', והוי מתנה רק לאותו דבר שהתנה בפיו, וע"ש סמ"ע סקט"ו, דהוי כשותפות).

לעילוי נשמת האשה הצדיקת שעשתה וקיבלה רצון השם בתמימות ובאמונה,

רודפת צדקה וחסד בעלת מעשים טובים
מרת בת שבע בת מנחם מענדל ליפא ע"ה

ויהללוה בשערים מעשיה

ת.נ.צ.ב.ה.